

kültlerden, dinlerden ve yazılı kaynaklardan menkıbelere yansıyan inanç motiflerinin izini sürüyor. Eserde menkıbelere tesir eden İslam öncesi inanç motifleri öncelikle tasnif edilerek belli başlıklar altında yer alıyor.

O hâlde menkıbelerde izi sürülen İslam öncesi inanç motifleri nelerdir? Bu motiflerin başında eski Türk dinleri kaynaklı olanları gelir. Dağ ve tepeler, taş ve kaya ile ağaç gibi kültürün menkıbelere yansımaları bu başlık altında inceleniyor. Biz sadece eserden hareketle dağ ve tepe kültürünü örnek vermekle yetineceğiz. Dağ ve tepeler, göklere yakınlığından hareketle bir nevi ulu kabul edilmiş ve farklı toplumların dinî ritüellerini yerine getirdiği bir alan mekan görmüştür. Yunanlıların Olimpos'u, eski Türklerin Ötüken'i veya Müslüman milletlerin mitolojilerinin saç ayağı kabul edilebilecek Kafdağı efsanesi. Dağ-tepe motifinin yansıdığı menkıbelerin başında Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli gelir. Bu menkıbede Hacı Bektaş-ı Veli'nin inzi-

vaya çekildiği Arafat Dağı'ndan sık sık söz edilir. Vilâyetnâme-i Hacım Sultan'da ise, inzivaya çekilen, riyâzatta bulunan mekan yüksek tepelerdir.

Şamanizm menşei inanç motiflerine de menkıbeleri etkilemiş görünüyor. Şamanizm'in bir dinden ziyade, bir sihir sistemi olduğu tezine yer verilen eserde menkıbelerde görülen motifler şu başlıklar altında inceleniyor: Sihir ve Büyü Yapmak, Hastaları İyileştirmek, Gayp'tan ve Gelecektekiler Haber vermek, Tanrının İnsan Şeklinde Görünmesi, Tabiat Kuvvetlerine Hâkim Olmak... Tabiat Kuvvetlerine Hakim Olmak, menkıbelerde en çok görülen motifler arasında sayılır. Tabiat kuvvetleri üzerinde hakim olan, bu kuvvetleri yönlendiren velileri anlatıldığı menkıbeler, Hacım Sultan ve Otman Baba'ya ait olanlardır. Otman Baba'nın tabiata hükmede ve yönlendirmede daha faal olduğu bilgisinin yer aldığı eserden Hacım Sultan'ın konuyla ilgili marifetlerinin anlatıldığı örneklerden birini kısaca buraya alalım: "Bir

gün, Seyyitgazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim Hacım Sultan'ı ateşle imtihan edip gerçek veli olup olmadığını anlamak istemiş, bunu fark eden Hacım Sultan, havada tek bulut olmadığı hâlde bir dua ile ani bir fırtına çıkarmış, yağmur ve dolu yağdırarak etrafı dumana boğmuştu. Tam bu sırada bir yıldırım Kara İbrahim'in başına isabet ederek onu öldürmüştü."

Bunların yanısıra Uzakdoğu ve İran dinleri ile Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motifleri de bütün ayrıntılarıyla incelenerek menkıbelere yansımaları ortaya konuluyor. Ülke gündemini meşgul eden konuların başında gelen Alevilik sorununun bütün yönleriyle ele alınıp değerlendirilmesi, çözümü getirmesi bile çözüm yolunda ufuk açıcı olabilir. Bu nedenle de konunun farklı yönleriyle ilgili araştırmaların, özellikle de Ahmet Yaşar Ocak gibi gerçeği aramak dışında bir kaygısı olmayan yetkin araştırmacılar tarafından yapılacak bu tür çalışmaların önemi kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor. ■

TÜRKİYE'DE ALEVİLİK BEKTAŞİLİK ve NUSAYRİLİK

Heyet

İstanbul: İSAV Yayınları, 2004, 464 Sayfa, ISBN: 975-6794-05-4

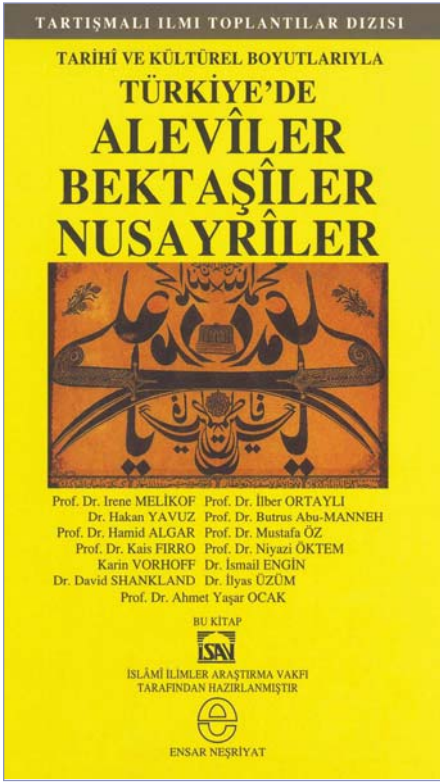
Tanıtım: Zehra Betül BULUT

"Sosyal kurumları ve hareketleri anlamak için sözlüklerle, etimolojik analizlerle hareket edilmez. Sosyal olayları, dinî hareketleri, fikir hareketlerini anlamak için onların tarih içerisindeki gelişme süreçlerine bakılır, analizler ona göre yapılır."

Yüce Yaraticının insanlık evrensel mesajının en yeni, son ve kapsamlı bir tezahürü olan İslam, orta çıktığı VII. yüzyıldan bugüne kadar çeşitli dönem ve coğrafyalarda ulaştığı fert ve toplumların zihin ve gönül dünyasını aydınlatmış; huzur, barış ve esenliğe kaynaklık etmiştir.

IX. ve X. yüzyıllarda bu ilahî

mesajla daha yakından temasa geçip İslam'ı kabul etmeye başlayan Türkler, diğer topluluklar gibi İslamiyet'i kendi sosyal kavram ve kabullenişlerinin süzgecinden geçirip idrak etmiş, zamanla yaşamlarına taşımışlardır. Bu süreçte İslam'ın hem ilmî, hem de ahlaki ve tasavvufi birikimi Türklerin yaşamına rehberlik etmiş, İmam Maturidi, Hakim Semerkandi, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli gibi mümtaz ve önderlik vasfına sahip şahsiyetler ile çevreleri ortaya çıkmış, en ni-

haye on asır gibi uzun bir tarihî dönem sonunda insanlık sadece Türk kültürü için değil aynı zamanda İslam kültürü için de oldukça zengin bir kültürel hazineye sahip olmuştur.

Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler -elimizdeki bu değerli eser- bahsettiğimiz süreci başlangıcından itibaren birçok yönleriyle ele almakta, söze giriş mahiyetinde verdiğimiz Fuat Köprülü'nün ifadesine binaen, bilgi aktarımının öncelikle doğru bir analiz yöntemi belirlemekle mümkün olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır.

Öncelikle belirtmemiz gerekirse bu eser, 21-23 Kasım 1997 tarihlerinde İstanbul'da İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) tarafından gerçekleştirilen "Tarihî ve Aktüel Boyutlarıyla

Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler (Tarih - İnanç - Sosyal Yapı - Kurumlar) konulu konferansın konuşma metinlerini içermektedir. Her biri alanına hâkim on üç ilim adamının tebliğlerini sunduğu konferans, her tebliğ sonrasında yapılan müzakerelerle pekiştirilmiş, fikir alışverişi ve paylaşımına önemli ölçüde imkân verilerek bilinen-az bilinen gerçeklerin daha iyi anlatılması ve anlaşılması hedeflenmiştir.

Bu toplantı, Alevi-Sünni kesimin ileri gelenlerini tebliğ sunmak, müzakereci yahut dinleyici olmak suretiyle bir araya getirmiş olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte Türkiye'de bir ilki gerçekleştirerek bu konuda ilk milletlerarası tartışmalı bir ilmî toplantı tertip ederek yerli - yabancı akademisyenlerin konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

Yine bu toplantıda Türkiye'deki Aleviler, Bektaşiler yanında Nusayriler de mercek altına alınarak ilk defa böyle şümüllü bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Alevilik ve Bektaşilik öзде aynı olgular olmakla birlikte günümüzde Alevilik öne çıkmış, Bektaşilik arka plana itilmiştir. Bununla beraber Bektaşiliğin bir Türk halk dinî olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bektaşilik XIII. asırdan itibaren Anadolu'da gelişmeye başlamış, takip eden asırlar boyunca bağdaştırmacı yapısında bazı yabancı unsurlar yer aldıysa da Bektaşiliği Türk kökenlerinden ayırmak mümkün olmamıştır.

Eseri incelediğimizde ana ko-

nuyu Alevilik kavramının oluşturduğunu görüyoruz. Alevilik, İslamlık öncesi Türk inanışları, kültürleri hakkında açıklayıcı bilgiler aktarıldıktan sonra İslamiyet'in yayılmaya başlamasıyla XV. yüzyıl sonlarında tarih sahnesine çıkıp gelişmeye devam ettiği tüm dönemler üzerinde hassasiyetle durulmak suretiyle incelenmiştir. Özellikle "Anadolu Aleviliği" ve tarihsel kökenlerinin açıklanması hedeflenmiş, senkretik bir yapıya sahip olan Anadolu Aleviliği heterodoksisini tek bir senkretizme bağlamanın yanlış olacağı üzerinde durulmuş ve Aleviliğin bir İslam yorumu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Anadolu Aleviliği heterodoksisi ortaya çıktığı ilk devirden bugüne dek geçirdiği süreçler ve şu anki durumu hakkında yapılan önemli analizlerle istifadeye sunulmuştur.

Yapılan önemli tespitlerin bir diğeri ise; Alevilik - Bektaşilik meselesinin bilimsel olmaktan ziyade politik ve ideolojik bir platformda yürütülmesiyle gelen bilgi eksikliği-bilinçsizliktir. Bu hususta çözüme yönelik atılacak ilk adım, tarihi doğru okumak ve tarihi bir arınma alanı, inanç alanı olmaktan çıkartıp nispi doğruların getirebildiği ortamı oluşturmaktır.

Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler; mevcut durumu özenli araştırmalar sonucu elde edilen bilgi ve belgelerle masaya yatırmış, bunun yanı sıra teorik manada Alevilik, Bektaşilik, Nusayriliğin öz tespitini sunmaya gayret etmiş özgün bir eserdir. ■